

М. М. ХОМЕНКО

Михайло Михайлович Хоменко, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПОНУВАННЯ ДО УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ЯК НЕПОІМЕНОВАНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ ІНТЕРЕСІВ

Однією з основоположних засад приватного права є принцип автономії волі сторін і свобода договору. Цивільний кодекс України¹ (далі – ЦК України) у ст. 3 визначає свободу договору однією із загальних засад цивільного законодавства. Відповідно до ч.1 ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Принцип свободи договору передбачений ст. 1:102 Принципів європейського договірної права² та ст. 1.1 Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА³.

Спонування до укладення договору зазвичай розглядається як виняток із загального принципу свободи договору. Так, за загальним правилом, сторона не може ухилитися від укладення договору у випадках, передбачених законодавством та за умови наявності «добровільного» зобов'язання. Ліву частину означених випадків становлять публічні договори та зобов'язок укласти основний договір на підставі попереднього договору. Також законодавством визначено інші випадки, у яких сторони зобов'язані укласти договір (наприклад, здійснення державних закупівель, укладення договорів із суб'єктами природних монополій, укладення договору з особою, що визнана переможцем публічних торгів тощо).

Необхідно підкреслити, що в означених вище випадках зобов'язок укласти відповідний договір прямо передбачений законодавством і, відповідно, спонування до укладення такого договору слід розглядати як поіменований спосіб захисту.

Разом із тим значний інтерес становить можливість спонування до укладення договору у випадках, не передбачених законодавством (спонування до укладення договору як непоіменований спосіб захисту).

Спонування до укладення договору як непоіменований спосіб захисту є малодослідженим у науці цивільного права. Можна зазначити, що майже усі наукові доробки, присвячені порядку укладення договору, містять посилання на можливість укладення договору у примусовому порядку шляхом прийняття відповідного судового рішення, але йдеться виключно про випадки, що прямо передбачені законодавством.

Серед науковців, які досліджували інститут договору і порядок його укладення, можна назвати О. А. Беляневич, С. М. Бервено, Т. В. Боднар, М. І. Брагінського, В. В. Вітрянського, О. В. Дзеру, Н. С. Кузнецову, В. В. Луця, Р. А. Майданика, Є. О. Суханова та інших. Водночас у якості непоіменованого способу захисту спонування до укладення договору в науці цивільного права майже не досліджувалося.

Предметом даного дослідження є спонування до укладення договору як непоіменований спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Для досягнення даної мети автор ставить перед собою наступні завдання: 1) дослідити загальні положення про способи захисту цивільних прав; 2) дослідити випадки спонування до укладення договору, передбачені чинним законодавством України; 3) проаналізувати практику застосування судами України спонування до укладення договору як способу захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів.

1. Дієвість механізму правового регулювання обумовлюється ефективністю захисту порушених прав. Відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України⁴ кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Означене конституційне положення є доволі важливим в контексті досліджуваної проблематики, оскільки обмежує особу, права якої порушені, у виборі відповідного способу захисту⁵.

Спосіб захисту цивільних прав можна визначити як матеріально-правовий захід примусового характеру, за допомогою якого відбувається поновлення порушеного права.

Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 16 ЦК України суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Встановлення у ст. 16 ЦК України невичерпності способів захисту цивільних прав та законних інтересів спрямовано передусім на максимальне поновлення порушеного права. Саме з цим і пов'язане надання сторонам можливості на власний розсуд визначити у договорі спосіб захисту, що відрізняється від переліку, передбаченого ст. 16 ЦК України.

Зважаючи на невичерпність способів захисту цивільних прав, можна дійти висновку, що суд зобов'язаний розглянути по суті будь-яку позовну вимогу, незалежно від того, як позивач сформулював прохальну частину позовної заяви.

Разом із тим відкритим залишається питання щодо можливості застосування судом непоіменованих способів захисту, тобто таких способів, які не передбачені ані законом, ані домовленістю сторін.

Доволі актуальним вбачається з'ясування можливості застосування такого способу захисту цивільних прав та інтересів, як спонукання до укладення договору. Зокрема, ст. 16 ЦК України передбачає такі способи захисту, як зміна правовідношення та припинення правовідношення. Водночас основний акт цивільного законодавства не передбачає такого способу захисту, як установлення правовідношення.

Відсутність відповідного способу захисту у ст. 16 ЦК України можна пояснити, як вже зазначалося раніше, його невідповідністю загальним засадам цивільного законодавства і насамперед принципу свободи договору та автономії волі сторін. До того ж, відповідно до ст. 203 ЦК України волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.

Необхідно зазначити, що при застосуванні таких способів захисту, як зміна чи припинення правовідношення, також відбувається втручання у сферу договірної регулювання і правовідношення змінюється або припиняється почасти всупереч волі та без відповідного волевиявлення конкретного учасника договірних відносин. Означений приклад, безумовно, має розглядатися як виняток із загального принципу свободи договору, як і у випадку зі спонуканням до укладення договору.

Необхідно зазначити, що п. 10 ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України⁶ (далі – ГК України) передбачає такий спосіб захисту, як установлення господарських правовідносин.

На думку М. І. Брагінського, норми, що передбачають обов'язкове укладення договорів, не можуть тлумачитися поширювально, а укладення договору є обов'язковим виключно у випадках, прямо передбачених законодавством⁷.

І. В. Венедіктова вважає, що можливість встановлення обов'язку укласти договір повинна розглядатися в порядку винятку із загального правила, яке може застосовуватися лише у випадках, прямо передбачених законом, шляхом подання відповідного позову до суду⁸.

Разом із тим свобода волевиявлення учасника цивільних правовідносин може обмежуватися правом іншого учасника на вступ у договірні відносини.

На думку Є. О. Суханова, свобода договору не може мати абсолютного характеру та неминуче піддається тим чи іншим обмеженням. У ряді випадків розвиток ринку, який іноді не може нормально функціонувати за відсутності обмежень, впливає на свободу договору. Наприклад, обмежуються можливості монопольних виробників товарів чи послуг, нав'язування контрагентам умов договорів на підставі укладених угод про розподіл тих чи інших товарних ринків або інших форм недобросовісної конкуренції⁹.

Таким чином, принцип свободи договору має відповідні межі реалізації, що дає змогу застосовувати обмеження права однієї особи на свободу волевиявлення з метою захисту права іншої особи на укладення договору. У разі відсутності згоди сторони, зобов'язаної вступити у договірні відносини, укласти відповідний договір, уповноважена сторона може скористатися таким способом захисту порушеного права або інтересу, як спонукання до укладення договору.

Питання можливості використання способів захисту, не передбачених законом або договором, є доволі дискусійним у цивілістиці. Автором можливість застосування непоіменованих способів захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів пропонується розглядати крізь призму положень ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹⁰ (далі – Конвенція). Зокрема, у випадку, якщо застосування не передбаченого законом або домовленістю сторін способу захисту сприяє реальному поновленню невизнаного, оспорюваного або порушеного суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу¹¹.

Окрім права на ефективний засіб юридичного захисту, що гарантоване ст. 13 Конвенції, необхідно зазначити про ст. 7.2.5 Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА, яка передбачає можливість застосування потерпілою стороною, що вимагає виконання негрошового зобов'язання, будь-якого іншого засобу правового захисту. До того ж, потерпілій стороні надається можливість скористатися будь-яким іншим засобом правового захисту у випадку, якщо рішення суду про виконання негрошового зобов'язання не може бути примусово виконано.

Таким чином, на нашу думку, якщо обов'язковість договору для однієї зі сторін прямо не передбачена законодавством або якщо відсутня попередня домовленість про укладення договору (наприклад, внаслідок укладення попереднього договору), особа не позбавлена можливості скористатися таким способом захисту, як спонукання до укладення договору.

Застосування досліджуваного способу захисту вбачається можливим у випадках, коли воно має наслідком реальне поновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу, а способи захисту цивільних прав та інтересів, визначені законом або договором, не надають потерпілій стороні реальної можливості здійснити захист її цивільних прав та інтересів.

2. Спеціальним законодавством визначено ряд випадків, у яких укладення договору для однієї зі сторін є обов'язковим. Зокрема, відповідно до ст. 31 Закону України «Про здійснення державних закупівель»¹² у день визначення переможця замовник акцептує пропозицію конкурсних торгів, що визнана найбільш економічно вигідною за результатами оцінки і укладає договір про закупівлю з учасником, пропозицію конкурсних торгів якого було акцептовано, не пізніше ніж через 30 днів з дня акцепту пропозиції відповідно до вимог документації конкурсних торгів та акцептованої пропозиції.

Закон України «Про ринок природного газу»¹³ передбачає наявність постачальника «останньої надії» – визначеного Кабінетом Міністрів України постачальника, який не має права відмовити в укладенні договору постачання природного газу на обмежений період часу (п. 26 ч. 1 ст. 1).

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про теплопостачання»¹⁴ у разі наявності технічної можливості теплопостачальні організації, що здійснюють постачання теплової енергії на закріпленій території, не мають права відмовити споживачу, який розташований на цій території, в укладенні договору.

Згідно з ч. 8 ст. 9 Закону України «Про оренду державного та комунального майна»¹⁵ у разі відмови в укладенні договору оренди, а також недержання відповіді у встановлений термін заінтересовані особи мають право звернутися за захистом своїх інтересів до суду.

Обов'язок укласти договір передбачений Законом України «Про житлово-комунальні послуги»¹⁶. Необхідно зазначити, що відповідний обов'язок передбачений для споживача (п. 1 ч. 3 ст. 20), виконавця (п. 3 ч. 2 ст. 21) та виробника (п. 1 ч. 2 ст. 22).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 р. № 2246 «Про затвердження Правил надання населенню послуг з газопостачання»¹⁷ газопостачальні, газорозподільчі підприємства, що здійснюють постачання та розподіл природного газу на закріпленій території, не мають права відмовити споживачеві, об'єкти якого розташовані на цій території, в укладенні договору.

Необхідно зазначити, що відсутність права на відмову в укладенні договору у однієї зі сторін (як правило, виробника, постачальника продукції або надавача послуг) пов'язана з особливостями правової природи конкретного договору. Так, зазвичай у спеціальному законодавстві міститься конкретизація ст. 633 ЦК України (наприклад, відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про ринок природного газу» договір на постачання природного газу постачальником «останньої надії» є публічним).

Разом з тим обов'язок вступити у договірні відносини не обов'язково опосередкований конструкцією публічного договору.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 1067 ЦК України банк зобов'язаний укласти договір банківського рахунка¹⁸ з клієнтом та не має права відмовити у відкритті рахунка, крім випадків, коли банк не має можливості прийняти клієнта на банківське обслуговування.

Слід звернути увагу, що випадки обов'язковості договору в силу закону є односпрямованими: вони, як правило, є обов'язковими лише для однієї зі сторін, а інша не позбавляється автономії волі і самостійно вирішує, вступати чи не вступати у договірні відносини з контрагентом.

Необхідно зазначити, що до досліджуваних випадків не слід відносити ті, у яких держава виступає не як горизонтальний учасник відносин – наприклад, випадки обов'язкового страхування життя, відповідальності тощо. Хоча відповідний договір і укладається згідно з вимогами цивільного законодавства, водночас відповідно до норм публічного права одна з його сторін є зобов'язаною до його укладення (наприклад, Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»^{19,20}).

3. Зазвичай при розгляді позовних вимог про спонування до укладення договору господарські суди звертають увагу на положення ч. 3 ст. 179 ГК України, відповідно до якої укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування²¹.

Аналогічну норму містить і ст. 649 ЦК України, відповідно до якої розбіжності, що виникли між сторонами при укладенні договору на підставі правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування та в інших випадках, встановлених законом, вирішуються судом.

Необхідно зазначити, що можливість розгляду судом означених спорів обумовлюється обов'язковістю договору в силу прямої вказівки закону.

Судова практика у питанні можливості застосування такого способу захисту, як спонування до укладення договору, не є усталеною.

Значний інтерес в контексті викладеного становить позиція Вищого господарського суду України, викладена в постанові від 6 грудня 2010 р. у справі № 44/598²².

Зокрема, при вирішенні питання про спонування органу місцевого самоврядування до укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки, що перебувала в комунальній власності, суд зазначив, що виконання юридичною особою передбачених законодавством дій з підготовки необхідної документації та реалізація права на вчинення звернень, направлених на придбання земельної ділянки, не викликає «автоматично» в органу місцевого самоврядування обов'язку продажу цієї особі ділянки, а лише обов'язок розглянути подані документи на сесії ради.

Таким чином, суд дійшов висновку, що задоволення господарським судом вимоги про визнання укладеним договором купівлі-продажу землі в примусовому порядку є втручанням у виключну компетенцію органу місцевого самоврядування.

Разом з тим не узгоджується з означеним вище правова позиція Вищого господарського суду України, викладена у постанові від 27 листопада 2012 р. у справі № 5024/515/2012²³. У даній постанові Вищий господарський суд України дійшов висновку, що ст. 128 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) встановлено вичерпний перелік причин відмови у продажу земельних ділянок державної та комунальної влас-

ності. Далі з посиланням на норму ч. 2 ст. 19 Конституції України суд дійшов висновку, що оспорюване рішення органу місцевого самоврядування, яким позивачу було відмовлено у продажу земельної ділянки, не відповідає вимогам наведених норм матеріального права, оскільки містить відмову у наданні згоди на виготовлення проектів землеустрою щодо надання земельних ділянок у власність (шляхом викупу) позивачу з причин, які не входять до переліку, встановленого ст. 128 ЗК України.

Враховуючи викладене вище, суд касаційної інстанції задовольнив вимоги скаржника (у т.ч. і щодо спонукання органу місцевого самоврядування до укладення договору купівлі-продажу).

Необхідно додати, що Вищий господарський суд України в Узагальненнях судової практики розгляду господарськими судами справ про спори, пов'язані з земельними правовідносинами, від 1 січня 2010 р.²⁴ зазначив, що до компетенції судів віднесено розгляд вимог про спонукання ради розглянути подане заінтересованою особою клопотання без визначення змісту самого рішення сесії.

Можна зробити висновок, що в переважній більшості випадків суди не задовольняють позовні вимоги про спонукання до укладення договору, якщо відповідні вимоги не ґрунтуються на нормах ст. 187 ГК України та ст. 649 ЦК України. Водночас усталеною відповідну практику назвати можна доволі умовно, зважаючи на несистематичне, але, все ж таки, наявне²⁵ застосування такого способу захисту, як спонукання до укладення договору у випадках, прямо не передбачених законодавством.

Спори про спонукання до укладення договору необхідно розмежовувати зі спорами, що виникають при укладенні договору. Зокрема, у спорі про спонукання до укладення договору в резолютивній частині рішення вказуються умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору. Водночас у спорах, що виникають при укладенні договору, вказується рішення з кожної спірної умови договору.

Отже можемо зробити висновок, що спонукання до укладення договору є винятком із загальних принципів автономії волі та свободи договору. Водночас при застосуванні таких способів захисту, як зміна чи припинення правовідношення, також відбувається втручання у сферу договірної регулювання і правовідношення змінюється або припиняється всупереч волі та без відповідного волевиявлення конкретного учасника договірних відносин.

Принцип свободи договору має відповідні межі реалізації, що дає змогу застосовувати обмеження права однієї особи на свободу волевиявлення з метою захисту права іншої особи на укладення договору.

Можливість застосування непоіменованих способів захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів пропонується розглядати крізь призму положень ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: якщо обов'язковість договору для однієї зі сторін прямо не передбачена законодавством або якщо відсутня попередня домовленість про укладення договору, особа не позбавлена можливості скористатися таким способом захисту, як спонукання до укладення договору. Застосування досліджуваного способу захисту вбачається можливим у випадках, коли воно має наслідком реальне поновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу, а способи захисту цивільних прав та інтересів, визначені законом або договором, не надають потерпілій стороні реальної можливості здійснити захист її цивільних прав та інтересів.

Перспективи подальших доробків у даному науковому напрямі вбачаються у дослідженні непоіменованих способів захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів (зокрема, в контексті права на ефективний засіб юридичного захисту, що передбачений ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Також, на думку автора, актуальним питанням є пошук, систематизація та науковий аналіз практики застосування судами України способів захисту, не передбачених законодавством.

¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

² The Principles of European Contract Law (completed and revised version 1998/1999) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/PECL2en.html>, вільний.

³ УНІДРУА // <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>

⁴ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁵ У ч. 5 ст. 55 Конституції України йдеться про «засоби захисту» (про «засоби» йдеться і у ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Для цілей даного дослідження вважаємо за можливе вживати терміни «засоби захисту» та «способи захисту» як синоніми.

⁶ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

⁷ Брагинский М. И. Договорное право / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Книга первая : Общие положения. 2-е изд. – М. : Статут, 2007. – 847 с. – С. 211.

⁸ Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : моногр. / И. В. Венедиктова. – Х. : Точка, 2012. – 508 с. – С. 398.

⁹ Гражданское право : в 4 т. / В. В. Витрянский и др. ; отв. ред. Е. А. Суханов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – Т. 3: Обязательственное право: учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по специальности 021100 «Юриспруденция». – 800 с. – С. 178–179. – (Серия «Классический университетский учебник» / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова).

¹⁰ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13; 2006. – № 32. – С. 270.

¹¹ *Khomenko Mykhailo*. Right to an effective remedy and non-defined remedies under the civil law of Ukraine / М. Khomenko // Підприємництво господарство і право. – 2016. – № 6 (244). – С. 44–49, 45.

¹² Про здійснення державних закупівель : Закон України. Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 24. – С. 2084. – Ст. 883.

¹³ Про ринок природного газу : Закон України. Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 27. – С. 1426. – Ст. 234.

¹⁴ Про теплопостачання : Закон України. Відомості Верховної Ради України від 15.07.2005, 2005 р., № 28, стор. 1151, стаття 373.

¹⁵ Про оренду державного та комунального майна : Закон України. Відомості Верховної Ради України від 28.07.1992, 1992 р., № 30, стаття 416.

¹⁶ Про житлово-комунальні послуги. Закон України. Відомості Верховної Ради України від 19.11.2004, 2004 р., № 47, стор. 1899, стаття 514.

¹⁷ Про затвердження Правил надання населенню послуг з газопостачання. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 року № 2246. Офіційний вісник України від 31.12.1999, 1999 р., № 50, стор. 55, код акту 13061/1999.

¹⁸ На відміну від договору банківського вкладу, договір банківського рахунку не є публічним. Водночас обов'язковість його укладення прямо передбачена законом.

¹⁹ Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Закон України. Відомості Верховної Ради України від 07.01.2005, 2005 р., № 1, стор. 3, стаття 1.

²⁰ Необхідно зазначити, що Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» передбачено обов'язковість укладення відповідного договору як для страхувальника, так і для страховика.

²¹ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56611748>, вільний.

²² Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12834013>, вільний.

²³ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27761100>, вільний.

²⁴ Узагальнення судової практики розгляду господарськими судами справ у спорах, пов'язаних із земельними правовідносинами від 1 січня 2010 р. // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 1.

²⁵ Обмеженість в обсязі матеріалу не дала автору змоги проаналізувати значну кількість судових рішень, у яких суди (зокрема, і суди касаційної інстанції) задовольняли позовні вимоги про спонування до укладення договору у випадках, прямо передбачених чинним законодавством України.

Резюме

Хоменко М. М. Спонування до укладення договору як непоіменованний спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів.

У статті досліджується спонування до укладення договору як непоіменованний спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Увага автора звертається на загальні положення про способи захисту цивільних прав та випадки спонування до укладення договору, передбачені чинним законодавством України. Окрему увагу приділено практиці застосування судами України спонування до укладення договору як способу захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів.

Ключові слова: спосіб захисту, суб'єктивне цивільне право, охоронюваний законом інтерес, спонування до укладення договору, право на ефективний засіб юридичного захисту.

Резюме

Хоменко М. М. Понуждение к заключению договора как непоименованный способ защиты субъективных гражданских прав и охраняемых законом интересов.

В статье исследуется понуждение к заключению договора как непоименованный способ защиты субъективных гражданских прав и охраняемых законом интересов. Внимание автора обращается на общие положения о способах защиты гражданских прав и случаи понуждения к заключению договора, предусмотренные действующим законодательством Украины. Отдельное внимание уделено практике применения судами Украины понуждения к заключению договора как способа защиты субъективных гражданских прав и охраняемых законом интересов.

Ключевые слова: способ защиты, субъективное гражданское право, охраняемый законом интерес, понуждение к заключению договора, право на эффективное средство юридической защиты.

Summary

Khomenko M. Coercion to conclude a contract as a non-defined remedy of civil rights and interests protected by law.

The article studies the coercion to conclude a contract as a non-defined remedy of civil rights and interests protected by law. The author's attention is paid to general provisions of civil rights remedies and legally provided cases of the coercion to conclude a contract. Special mention of the Author is made to case-law of Ukrainian courts regarding the coercion to conclude a contract as a remedy of civil rights and interests protected by law.

Key words: remedies, civil rights, interest protected by law, coercion to conclude a contract, right to an effective remedy.